

Hitler kancléřem, Nacionální režim v Německu, Jásot hitlerovců oznamovaly Lidové noviny posledního lednového dne roku 1933. Přestože i dosud věnovaly Německu, zmítanému prudkými vnitřními krizemi a nepokoji, soustavnou pozornost, bylo všem jejich redaktorům zřejmé, že ode dneška před nimi stojí nové úkoly. Nacionálně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP) s jejím programem expanze a národní a rasové neshášenlivosti a s jejím uhrančivým vůdcem nebrali všichni lidé - ať doma či v cizině - úplně vážně. Někteří ji pokládali za extrémní výstřelek, jiní za komedii, další za krátkodobý, účelový prostředek nutný k porážce komunismu, který měl v Německu silné kořeny. Málokdo však věřil tomu, že by se toto obskurní společenství, na hony zavánějící středověkem, mohlo v tak kulturní zemi dostat k moci.

Teď se to stalo.

Teď se situace změnila a s touto změnou museli počítat všichni, kdož se událostmi v zahraničí zabývali - politikové i novináři.

Lidovým novinám začalo nové období vývoje. Věrný své politické linii, vycházející z humanistických ideálů T. G. Masaryka, a vytvářeny demokraticky smýšlejícími redaktory, spisovateli a politiky, musely zákonitě stanout v první linii boje proti nacismu a fašismu.

Ne, že by tak výrazná politická hnutí jako fašismus, šířící se z Itálie do celého světa, či nacionální socialismus, dobývající si srdce Němců, zůstávala do dnešního dne stranou jejich zájmu. Nikoliv, Lidové noviny patřily i dříve k jejich předním a rozhodným kritikům, ale nebezpečí, které z obou těchto ideologií vyplývalo, nehrozilo zatím bezprostředně. Až dosud byl boj proti fašismu bojem za upevnění Československé republiky a jejího demokratického systému. Teď, po nástupu nacistů k moci a jmenování Hitlera kancléřem, se stal bojem za její záchranu.

Normálně myslícím lidem se vývoj v Německu zdál nepochopitelný. „Kdo si minulého pátku večer natočil na svém rádiu Německo,“ promluvil jim 14. února 1933 z duše v Lidových novinách Karel Čapek, „zaslechl hlas hodně nepodobný zvukům, jež obyčejně vycházejí z ampliónu; byly to skřeky, jakými by herec třetího řádu hrál řekněme Götze z Berlichingen, seškrčené chrapčení »Verrat«, patetické volání slov »Recht«, »Aufstieg« nebo »Volk«, pak zase nějaké tygří zařvání, inu, hotová produkce. Jedna ženská duše, málo se starající o běh světa, se zastavila poděšeně u ampliónu: »Jejej, co to hraje? To snad má být nějaký násilník!«

To mluvil kancléř německé říše, vůdce Adolf Hitler, k tisícům svých straníků v berlínském Sportplatzu. Tedy mezi námi, státník to patrně není, soudíc podle toho, co říkal; ale toto není politická noticka. Podle této ukázky není Adolf Hitler ani řečník, nýbrž vyvolavač; takto se řečnilo na táborech lidu v letech devadesátých. Pokaždé, když řekl »das deutsche Volk«, udělal řečnickou pauzu a čekal na potlesk. A potlesk se dostavil po každé. Netleskalo se žádné myšlence, ba ani žádnému demagogickému heslu, jen po každé a freneticky třem třem slovům. Ani »Verrat« už netáhl: jen »Verrat an dem deutschen Volke.«

Ale Hitler nenechal nikoho dlouho na pochybách, že svá prohlášení myslí vážně. Dramatické události na sebe nedaly dlouho čekat. Jen o pár dní později, 27. února 1933, lehl popelem Říšský sněm v Berlíně.

Hitler využil požáru jako záminky k zatýkání a likvidaci svých politických nepřátel - sociálních demokratů, křesťanů, demokratů všeho ražení, komunistů, lidí jinak nepohodlných. Lidové noviny od samého začátku zpochybňovaly oficiální tvrzení, že požár je dílem antifašistů. Týdenní rozhlásek, otištěný v odpoledním vydání 4. března 1933, umístil na kresbu paže nesoucí zápalnou pochodeň výrazný otazník. Současně rozhodně odsuzovaly razie, které v Německu jako reakce na požár začaly.

Bílý teror pokračuje, napsaly 2. března.

Göring chce pouze ničit a vyhazovat, pokračovaly o dva dny později.

Teror, který v Německu okamžitě po nástupu nacistů k moci zavládl, měl za následek hromadný útek lidí ohrožených, ať již z politických či rasových důvodů, ale také těch, kdož s novým režimem prostě nemohli souhlasit. Prchali za hranice, především do Československa. Lidové noviny nepokrytě vyslovovaly těmto běžencům i těm, kdož zůstávali v ohrožení doma, své sympatie a organizovaly pomoc.

V prvních měsících vlády se Hitler soustřeďoval na upevnění svých pozic a odstraňování vnitřní krize v jeho straně. Úderníci z hnědých jednotek SA, vedení homosexuálním vůdcem Ernstem Röhmem, měli poněkud odlišné představy o nacionálním socialismu a věřili, že alespoň nějaké prvky socialistického zřízení budou po vítězství nacismu v Německu zavedeny. Hitler měl ovšem plán úplně jiný. Z kritické situace, která se stále více vyhrcovala, nenašel jiné východisko než hromadnou vraždu. Dne 30. června 1934 vyslal jednotky SS na lov jejich hnědých soudruhů. Začala takzvaná noc dlou-

hých nožů, během níž bylo vyvražděno několik set mužů nejvyšší stranické hierarchie, mezi nimi i řada těch, kdož NSDAP zakládali. Přestože v tomto případě šlo o vyřizování úctů mezi zločinci, kdy vrahové vraždili vrahy, otrásla brutalita, s jakou se to dalo, celým světem. Tisk všech zemí věnoval vybití elity SA velkou pozornost a stranou pochopitelně nezůstaly ani Lidové noviny. Vedle podrobného zpravodajství se k této události vyslovily i Týdenním rozhláskem ze 7. července:

*Těžký los být diktátorem,
těžký los být fůhrerem,
jednou dělat Los von Rom
za chvíli zas Los von Röhm.*

*Zavládla die reine Rasse,
rozkvetl der deutsche Lenz,
éra homo-sexualis
místo Homo sapiens*

*Maširují SA muži,
SAU muž v čele jich,
všechno bylo herrlich, nebýt
jistých sklonů neblahých.*

*Dlouho se Horst - Wesselili,
samé Heil a samý Ruhm,
v stínu hnědých košil kvetlo
das röhmeiche Hitlertum.*

*SA vůdci muže své
k zvrácenému svedli styku:
pošli totiž provádět
s nimi také politiku.*

*To přivedlo na Sodomu
velkou mravní očistu:
nežest byla vyplněna
ráznou rukou sadistů.*

Karel Čapek cítil potřebu se vyjádřit k této vražedné orgii ještě zvláště: „Bože, kdyby už jednou dali pokoj!“ napsal v článku nazvaném Skoro modlitba v Lidových novinách 27. července 1934. „Čím dál tím víc se ukazuje, že lidstvo potřebuje a musí dát ve velkém do pořádku své věci. Je třeba spousty rozumu a rozvahy, aby byl uchován mír a mohlo se myslet na sociální zajištění světa... Z politiky se stává ulice gangsterů. Ti politici gangsteři se dopouštějí něčeho horšího než politických vražd. Zabíjejí úctu k člověku, důvěru v rozum a pocit práva, jenž má vládnout světu. Bože, kdyby už dali pokoj, nebo byli tomu aspoň naučení!“

Ale nejen Německo a jeho vývoj znamenaly nebezpečí pro svět a mír. Válečná ohniska se množila, napětí přibývalo. Vedle Číny, již několik let se bránící japonské agresí, se začalo bojovat také v Habeši a dokonce i v Evropě - ve Španělsku. Lidové noviny se jednoznačně postavily na stranu legální republikánské vlády, kritizovaly násilnosti fašistických vojsk generála Franka, přinášely alarmující informace o stále masivnější intervenci Hitlerova Německa a Mussoliniho Itálie, rozhořčeně odsuzovaly politiku nevměšování, kterou vůči Španělsku zvolila Anglie a Francie a která fakticky nahrávala fašistům.

Kritika Lidových novin byla oprávněná. Povstalecké fašistické síly získávaly postupně převahu a přecházely do ofenzívy. Dodávky zbraní z totalitních států jim umožňovaly takřka úplnou nadvládu na španělském nebi a bezohledné bom-

bardování všeho živého na zemi. Největší oběti nepřinášeli vojáci, ale civilní obyvatelstvo; bylo to vlastně poprvé, kdy letectvo tak masově zasáhlo do válečných akcí. Lidové noviny zveřejňovaly údaje o tragédiích, k nimž docházelo snad každý den. K nejotřesnějším patřilo rozmetání školy v katalánské Léridě a smrt jejich žáků: „*Jsou věci, které nemůžeme přejít, nechceme-li mít pocit, že my, my všichni, my dnešní lidstvo přestáváme být lidmi. Dvaapadesát dětí bylo roztrháno leteckou pumou ve škole katalánské Léridy. Dvaapadesát lidských špuntů sedělo ve škamnách a najednou z nich byly jen krvavé kusy masa. Nedovíme se asi, jak se jmenoval ten úspěšný vrhač pum. Snad to byl vlastenecký Španěl Frankova vojska, snad mladý Němec, snad Ital; ale skoro s jistotou můžeme věřit, že to nebyl profesionální vrah dětí, nýbrž voják, který prostě plnil nařízený úkol bombardovat město. Snad bude za to i pochválen v armádním rozkaze. Snad je to velký vojenský úspěch zabít jednou ranou dvaapadesát dětí. Třeba se tomu říká demoralizace zázemí. Ale přesto se snad většina Evropanů nad touto zprávou nezhostí strašného dojmu, že se stal jeden z největších a nejbarbarských zločinů našeho věku. Nebudeme z toho zločinu vinit posádku letadla. Odpovědnost padá výše. Na ty, kdo nařizují. Na ty, kdo vládnou. Na ty, kdo financují masakry těchto hanebných let. Chtěli bychom se nad tělíčky léridských dětí zeptat Vás a Vás a Vás dalších, kdo rozhoduje o osudech dnešního světa: Vaše Excellence, co soudíte o léridských dětech?*

Ale ve jménu člověka, ušetřte nás pouhého pokrčení ramen.“

Tento článek, zveřejněný v Lidových novinách 5. listopadu 1937, byl zoufalým protestem proti bezpráví a proti bezmocnosti. Událost v Léridě silně zapůsobila na Karla Čapka; nejen zprávy, které z dalekého Katalánska docházely, ale také fotografie. Lidové noviny zveřejnily ve svém poledním vydání dne 13. listopadu 1937 jednu z nich, nazvanou Žena z Léridy - snímek klečící matky, která pláče nad mrtvolou svého syna zabitého leteckou pumou. A právě ta inspirovala Karla Čapka k napsání protiválečného dramatu Matka. „*Nad tímto obrazem,*“ napsal Karel Čapek v časopise Čin v roce 1938,¹⁾ „*dostala látka impuls ke krystalizaci.*“ Fašismus a nebezpečí války jej přiměly k napsání i dalších dramát a románů, jimiž se snažil vyburcovat lidstvo k odporu a návratu k normálnímu životu: Válka s mloky, vycházející v Lidových novinách od 21. září 1935 do 12. ledna 1936, a Bilá nemoc, která měla premiéru v roce 1937.

Karel Čapek, nejvýraznější osobnost redakčního kolektivu Lidových novin té doby, soustředil na sebe pochopitelně i zlobu a nenávisť českých

pravicových a fašizujících sil. Pro jeho angažovanost ve věci Španělska se do něho na stránkách pátečního čísla časopisu Akord v roce 1937 pustil básník Jaroslav Durych. V článku Pláč Karla Čapka se vyznal ze svých sympatií k Frankovi a jeho armádě a odmítl protesty Karla Čapka jako morálku „nezpůsobilých, kterou jest náš lid přeplněn.“²¹ Pláč Karla Čapka nad španělskou tragédií byl podle Durychova mínění pláč „civilistický“ a prozrazoval, že Čapek nikdy nesloužil na vojně, „patře odjakživa do skupiny osob s klasifikací C“, jak Durych coby vojenský lékař muže dělil. „Umím si představit,“ pokračoval Durych, „co by se asi stalo, kdyby se tato »morálka C« zalíbila větší části národa.“³¹

Ovšem Durych nebyl sám, kdo na Čapka útočil. V Důstojnických listech 21. ledna 1937 jej ostře napadl plukovník Emanuel Moravec. V článku Spisovatel a vojáci mu měl za zlé, že podkopává výchovu národa k branné statečnosti a mravní otužiloosti, zatímco národu je právě v těchto dobách zapotřebí celých a skutečných mužů.⁴¹ Do třetice se v článku Voják - robot v Národních listech 26. ledna 1937 do Čapka pustil i generál Rudolf Medek.

Čapek Medkovi i Durychovi odpověděl na stránkách Přítomnosti. S ironií sobě vlastní se hájil tím, že i jako „civilista kategorie C“ má snad také právo projevat svůj názor, jde-li jak o španělské generály, tak o otázky mužnosti, brannosti a hrdinství.⁵¹

Mnohem pádnější odpověď dal Moravcovi. Snažil se jej přesvědčit o tom, že „česká literatura je ve většině opravdu převeliké naprosto civilistická“ a že ani s ostatními literaturami to není jiné. „Pokud je mi známo,“ psal Čapek, „jediná literatura se záměrně věnuje racionálnímu chovu vojenského hrdinství. Je to ovšem písemnictví dnešního Německa. Mám jakési pochyby o tom, že by se nám mělo stýskat po takové literatuře a takové výchově národa. Myslel jsem dosud, že naše duchovní místo je spíš - na té druhé straně.“⁶¹

Tyto polemiky ovšem nebyly ani první, ani jediné. Pravicový český tisk, inklinující mnohdy k fašismu, útočil na Čapka a jeho politické, umělecké a novinářské přátele často. Realita třetí říše některé z pravicových činitelů dokonce inspirovala k výroku, že Karel Čapek a jeho společníci budou v koncentračních táborech cvičit klencáky; generál Medek dokonce v závěru roku 1934 položil otázku, zda český národ takové spisovatele, jako je Čapek, vůbec potřebuje.⁷¹

Ve druhé polovině třicátých let však tyto spory ztrácely na aktuálnosti. Na jejich místo nastupovalo úsilí o zlepšení soužití se sudetskými Němci, kteří stále větší měrou propadali nacismu a stále hlasitěji volali po rozbití Československa a připojení jeho pohraničí ke třetí říši. „Anšlus“ Rakouska v březnu 1938 jim dodal ještě více odvahy a sebevědomí.

Česká veřejnost na německé snahy reagovala různě. Někteří lidé se stáhli do soukromí, jiní se

LIDOVÉ NOVINY

ROČ. 41. Čís. 55

ÚTERÝ 31. LEDNA 1933 RÁNO

ZA 80 HALERŮ

Hitler či Hugenberg?

P - Praha 30. ledna

Hitler se stal kancléřem. Ale je tím u cíle svých snah? Je to právě to, od čeho se má odrazit? Stojí v čele vlády menší nová a nedostal od říšského prezidenta ani plně moci rozpustit parlament. Složil také úřadovou přísahu a o půl hodiny později se stal říšským prezidentem. To vše arci málo znamená proti umutě skutečnosti: vydání moci Hitlera nebude zajisté možno po několika týdnech kolonální zaez jen tak propouští jako kohokoli jiného. Jako Schleichera na příklad. Ale Schleicher se také zděl, než vystoupil před sněhem, docela jinou veličinou. Otázka tkví v tom, zda Hitler skutečně dostal moc či jen její jméno, zda se vnutí pánu, kteří nevidí jiného zbyti či zda byl vpuštěn naproti právu proto, že už se nezdá nebezpečný, zda ubelstl či ubelstl omi svého člásteho spojence z habsburské fronty. Katolický střed, ačkoli je ho, v Bavorsku málem 100 tisíc, do většiny nepřibývá třeba, má tu ovšem jen politickou sílu, ale při vzájemné nepřijemném poměru kaksakrajeců a nacionálů nabývá rozhodujícího významu. Kdyby Hitler mohl dnes říšský stát rozpustit, je podobná pravdě, že vzrůst praviců štádem kancléřským by mu přinesl takový další vzrůst blaha, že by nacionálové nemohli ukájet ve vládě postavení, které si vyhradili nyní. Pořá-

vládou plně do sedla. Národní socialisté, kteří připustili takové složení kabinetu za pouhý prestižní ústupek, že se jmenuje po Hitlerovi a ne po Papenovi nebo ještě lépe po svém kmotrovi Hugenbergovi, zapírají tím znovu vše, co souviselo se socialismem v jejich firmě i v jejich klientele. S odstavenými Strasserem a odstavenými Schleichrem byl odstaven i trapný pokus o německý národní socialismus. Sociální generál a socialistický nacionalista jsou patrně netopýři pojmy v Německu.

Co tomu budou říkat dobromyslivi voliči a věřící střed třicet, dovine se teprve tehdy, bude-li popřáno této společnosti nikoli již anonymní, která se dnes ujala řízení německých osudů, nějakého častu, aby ukázala své umění. Někteří skuteční lidé říkali vždy, že proti Hitlerovi není jiného léku než šest měsíců jeho vlády. To ovšem předpokládalo, že to bude vláda jako každá

jiná a ne diktatura, která má jiné prostředky k získávání důvěry než volební ústupky. Hitler nechtěl a nemohl potřebovat takové vlády. Nyní ji přece přijal. Zda ze skrývanosti, poněvadž u konečné příznal, že nic jiného nechtěl, či z vyvolatelské, že doufá obobrátit i takové falešné hráče, jako jsou Papen a Hugenberg, taji se v jeho svědomí — a vyjde vbrzku najevo, poněvadž úděla v ptyli neustojí a dva kohouti nemohou být na jednom smetišti a jak věřiljak se o takových případech vyjadřuje lidová moudrost. Na žádný způsob nelze si myslet, že by se mohl Hitler nacionalist jen tak lehce zbavit jako se kdysi Mussolini zbavil klerikálá. Německo je státi vrchnostenský — jen snad-li trpělivý německý lid všechno, co ta vrchnost na uho nakládá a nabíjí, nepřetrhne-li na konec pod těmi opřevanými nárazy a odřesy se shora i to nejsolidnější spodní stavbu sama.

Hraběnka Margit vypravuje

Eugen Erdély

V životě se přihodily rozmanilé nabody. Na příklad takto: sedíš nahodou v klubku káfelu katolické dvoraně a čekáš na přítele a cizinky. Najednou zahlédneš na sebou tvářku shledávanou s tímto rozličným názorem. Máš to český hlas, někdejší mladých a čestných hlasů se vyznívá. Cizák by mohl být v líce ospalý, aby nepoznal, že je to hromadný interview. Ve Vídni sama máš příjezd odstupce státní. Objevuješ taborek přijel bydl velmi nadobí. Ale to, kteří nás k sobě nepoznávali, práce vabují jistou odvědot. Přijel v hotelové dvoraně se tak docela neobtěžně. Seděl a nepřetržitě dělá k mužům a plácnutí parý. Nedávno byl pobídnut na shledávanou s tímto náhledem tajemství. Upravené státi elegantně dáma, ne jednověta mladá Hraběnka Margit, chci nadávno přede všem německými odělnými úřady v musemduhu jednom státi. Její manžel měl moudry smysl po dvou let. Páni Hraběnka odřely v té době v sobě epizodotický talent. Taková vřelí nasmáh epizodotický a povědomí radek Hraběnka se má vřelí epizodotický dívo, než se státi její manžel otomocný odělním náhled. Počtem ji vřelíme, co doučim.

Hraběnka Margit mále přiblího dne mlád vřelímeu přednátku o vřelých politikých a vřelých náhledotich. Lidové Noviny jí jí vřelímeu. Bylo jmeno, že přijatí státníku náhled mela býti připomeno k tak vřelímeu d-

HITLER KANCLÉŘEM

Ministerstvo habsburské fronty. — Hugenberg a velitel Stahlholmu Seldtu mínoaby. — Newall zůstává ministrem pro zahraničí. — Centru vyhrzeno jedno ministerstvo

Conti - Berlín 30. ledna

Mišky prezident přijal dnes dopoledne Adolfa Hitlera o bývalého říšského kancléře Papena v dalším slyšení Po

O povaze nové vlády se na rozhodujících místech zděbá, že Trovy kabineta bude si hledat paritamentální většinu. Ktoho ministr

zhlédli v marxistickém učení o internacionální budoucnosti lidstva, další volali po budování českého národního státu, po vyloučení Němců z vlády, po zákazu německých filmů, po vyhnání emigrantů, zkrátka po tvrdé ruce. „*A potom uvažte, co to znamená. Němci z vlády. Chcete opravdu tlačit naše Němce mermomocí do nacionální opozice? Chcete je přesvědčit, že jejich jedině oprávněné stanovisko je protičeské a protistátní? Chcete jim dát najevo, že jejich přirozené místo není v našem státě, nýbrž... za hranicemi? Za to by vám mohli němečtí naci jenom děkovat,*“ obracely se Lidové noviny ústy Karla Čapka na tyto radikály.⁸⁾

Pokoušely se však mluvit i k těm, kdož toto napětí vyvolávali - k československým Němcům: „*Máme nejvážnější důvody ptát se také přímo a osobně vás, lidí z Kadaně a Liberce, lidí z Krnova nebo Trutnova nebo kdekoliv jinde stojí krov vaší rodiny: chcete vy, vy sami za sebe, vy podle svého vlastního rozumu a srdce - chcete válku, nebo mír?*“

...*A nemyslete si, že na vaší odpovědi, vy němečtí jednotlivci z Českého Krumlova nebo Karlových Varů nebo Šumperka, nezáleží a že to, co se stane, stane se z vůle dějin. Ne. Bude to vaše vůle - nebo vaše vina, jak se to vezme; ale byla by to vůle nebo vina strašlivá, a vy, vaše města a vesnice, by si ji odnesly nejvíc. Tentokrát by se bojovalo na německé půdě; déle než sto let neudělal váš národ tuhle zkušenost - a dnes, to víte, vypadá válka jinak...*“ napsaly v Epištole k sudetským Němcům.⁹⁾

Všechny snahy o dorozumění však vyznívaly naprázdno.

Hitler i jeho sudetští pomahači byli rozhodnutí jít až do krajnosti. Na poradě, kterou Hitler uspořádal 28. března 1938 v Berlíně, vyzval Konráda Henleina a Karla Hermanna Franka, aby jejich hnutí kladlo československé vládě „nepřijatelné požadavky“. Oba předáci tuto linii přísně dodržovali. Když československý předseda vlády Milan Hodža vystoupil 1. dubna 1938 s návrhy na řešení situace v sudetoněmeckém pohraničí, reagoval na to Henlein 24. dubna na sjezdu SdP v Karlových Varech vyhlášením vlastního programu, který československá vláda, nechťela-li ztratit svůj mandát i tvář, přijmout rozhodně nemohla.

„*Henlein se ztotožnil s nacismem. Žádá přeměnu státu ve svaz národností,*“ charakterizovaly Lidové noviny 25. dubna jeho požadavky. Neskrývaná podpora, již se sudetským Němcům dostávalo z Třetí říše, stupňovala jejich agresivitu a dodávala jim odvahy. Na stránkách Lidových novin se takřka denně objevovaly zprávy informující o konfliktech a srážkách v pohraničí. *Výtržnosti henleinovců v Opavě*, oznamovaly Lidové noviny 2. května, *Henleinovci proti židům*, psaly o den později, *Na ochranu proti teroru. Opět henleinovské noční*

cvičení, přinesly zprávu 8. května, *Henleinova armáda - Budují se SS se jménem FS*, informovaly 15. května.

Vláda však zaujala pevné a jednoznačné stanovisko. Pořádek a klid v pohraničí bude zabezpečen za každou cenu, rozhodla. *Každá provokace bude potrestána*, tlumočily Lidové noviny 21. května 1938 její stanovisko. A skutečně. Následujícího dne vláda rozhodla o povolání jednoho ročníku vojenské zálohy a náhradní zálohy. Její opatření se setkala se všeobecnou podporou a přinesla úlevu všem demokratům bez ohledu na jejich národnost. X. všesokolský slet v Praze, který byl zahájen 3. července 1938, vyzněl jako mohutná demonstrace na obranu republiky. Také západní spojenci - Francie i Anglie - dali jednoznačně najevo, že stojí na straně Československa a podporují opatření jeho vlády.

Zdálo se, že Hitler i Henlein dostali lekci a vzali si z ní ponaučení.

Ale na jak dlouho?

Již koncem léta napětí opět vzrostlo. Nacistické požadavky opět zaznívaly stále hlasitěji, sudetští Němci dostali znovu kuráž a chovali se stále vyzývavěji. Britská vláda se rozhodla přispět k řešení situace politickou misí - vysláním vlastního prostředníka, který by osobně prozkoumal poměry v československém pohraničí, jednáním se zástupci všech zúčastněných stran se pokusil nalézt řešení a doporučil je vládě Jeho Veličenstva. Stal se jím tehdy osmašedesátiletý lord Walter Runciman, naposledy zastávající v roce 1935 funkci britského ministra hospodářství.

Lidové noviny, hájící věrně politickou linii prezidenta Beneše, Runcimanovu misi uvítaly. Beneš, celým svým založením a přesvědčením vyznavač ideálů britské demokracie, si od jednání s ním mnoho sliboval. Věřil, že jako dva gentlemani, zastávající stejné zásady, se spolu domluví.

Naděje Edvarda Beneše sdílely také osoby a listy blízké Hradu. „*Kdyby se stručně měla vyjádřit vnitropolitická situace, mohlo by se říci: »Čeká se na lorda Runcimana«,*“ napsaly Lidové noviny 1. srpna 1938. „*Britská vláda usoudila, že jeho poslání může posloužit zachování míru, a v této důvěře vláda československá přijala její podnět, s nímž souhlasila Francie. Víťame lorda Runcimana upřímně, bez jakýchkoli postranních výhrad nebo obmyslů. Věříme v jeho loyaltitu a objektivnost...*“ pokračoval o dva dny později v úvodníku Hubert Ripka.

Runciman absolvoval řadu politických jednání a schůzek. Hovořil s prezidentem republiky i ministerským předsedou, setkal se s Henleinem i dalšími představiteli Sudetoněmecké strany. Lidové noviny o průběhu jeho návštěvy podrobně informovaly; vůbec byly prodchnuty vírou v jeho dobrou

LIDOVÉ NOVINY

ROC. 46. ČÍS. 455

SOBOTA 10. ZÁŘÍ 1938 RÁNO

• ZA 80 ITALERO

Poslední slovo Československa

Konečné návrhy vlády pro jednání s henleinovci — Neslouží se míru, žádají-li se ústupky jen od nás

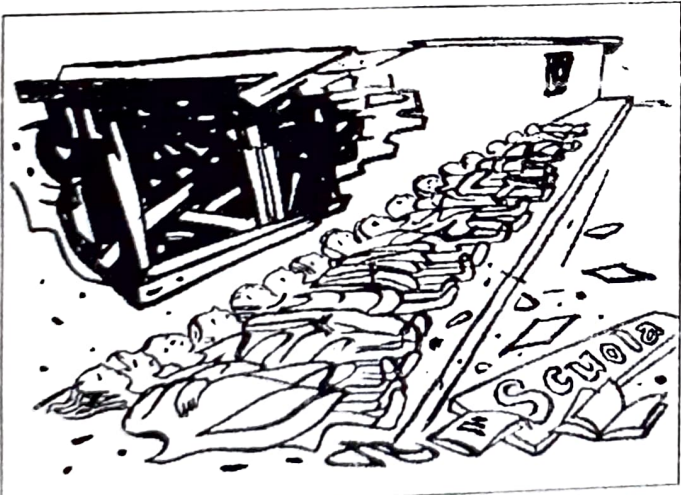
KARLOVY VARY A PRAHA. Když se naše vláda v pondělí usadila na návrzích, které dnes oficiálně dává na vědomost také svým občanům, a když o nich říká, že jsou to návrhy už definitivní a že dále v ustupcích nepůjde, uvzály se o tomto stanovisku na některých zahraničních místech pochybnosti. Viděl se rozpor v tom, že se vláda novými návrhy pokouší zase navázat vyjednávání, a v tom, že zároveň oznamuje základnu tohoto vyjednávání za definitivní, to jest nevratnou. Bylo nám řečeno, že přece nemůže být definitivní to, co má být předáním vyjednávání a tedy také změny, úprav a kompromisů. Tyto pochybnosti asi pocházely z obav, abychem slyšeli slovy o definitivnosti a nezbytém knoci dalšího ustupování nějak nepodtržili svého partnera, při čemž se asi myšlelo víc na Německo než na sudetoněmeckou stranu. O ani už dnes každý předoběví, že není páneš svého rozhodování, ať se proti tomu to názoru ona sama v oficiálních prohlášeních jakkoli ohrazuje.

Doufáme, že nová čerstvá zkušenost pomůže o zbytečnosti těchto obav i ty, kteří je chovali. Ještě nebyly nové vládní návrhy ani uveřejněny publikovány a fiškoněmecký tisk se do nich pustil způsobem sobě vlastním. Protože ani on už nemohl před tváří světové veřejnosti tvrdit, že tyto návrhy pro svou nepatrnost nezastihují ani vážné pozornosti a že jsou prostě směšné, jako to strach a jasně prohlásil o původním návrhu ostatním státům, pomohl si aspoň tím,

Od posledních dvou dnů vyvíjí britská a francouzská vláda nové úsilí, aby odvrátily Německo od útočných záměrů proti Československu. Poslední návrhy, na nichž se usnesl politický výbor ministrů s prezidentem republiky toto pondělí, jsou posuzovány v Londýně i v Paříži tak, že Československo podává nabídky, které jsou opravdu s to, aby vedly k uspokojivé dohodě. Ale děkují činitelé dokonce se domnívají, že tyto návrhy zacházejí až příliš daleko. V tomto smyslu zvlášť ostře se vyjadřuje vůdce francouzských socialistů Léon Blum, který otevřeně prohlašuje, že musí být konec nátlaku na Prahu, protože Praha šla tak daleko, že snad zašla až příliš daleko. Právě Léon Blum důrazně naléhá, aby Francie a Anglie mluvily velmi určitě a jasně k Berlínu. Toto stanovisko převládá nyní nejen ve Francii, nýbrž i v britské vládě. Není sporu o tom, že se Francie staví do všech důležitých za Československo, rovněž však Sovětský Svaz. Zprávy, které byly v poslední době záměrně šířeny, jako by sovětské Rusko nějak vážalo ve svém stanovisku k Československu, jsou v naprostém rozporu se skutečností. Sovětský Svaz, ostatně podobně jako Francie, učinil i příslušná vojenská opatření, aby mohl napadenému Československu poskytnouti okamžitě, ale také britská vláda nahlíží, že se musí nátlak soustředit na Berlín, má-li se zabránit katastrofě. Zdá se, že se konečně pochopilo, co se ostatně pochopit mohlo už dávno, že neslouží se míru dobře, žádají-li se jen ústupky od Prahy. Tím byla neistinnost henleinovců

ústupky povolovat. Československo reklo svoje poslední slovo.

Teď má slovo Německo. Celý svět však tone v nejistotě, jak se Německo rozhodne. Zdá se, že patří k německé taktice, aby udržovalo celou Evropu v trappém očekávání o tom, co se stane. I tím chce si zjednat výhodnější pozici. Zprávy, přicházející z Německa, souhlasně tvrdí, že pokračuje boj mezi válečnou stranou a mezi těmi, kteří se hrozí důsledků války. Vládní činitelé armádní jsou protiválcem. Ve čtverek mimolebo týdně někteří vysocí důstojníci nabízejí komisi, protože nechť převzít odpovědnost za katastrofální rozhodnutí. Obě skupiny hledí získat vliv na říšského kancléře. Ten se zatím nijak nevyjadřuje. Patrně ani on není ještě zcela rozhodnut. Ti, kteří tvrdí, že teď je pro Německo nejvhodnější chvíle, aby šlo do války, počítají stále s tím, že by si vzali za záminku nějaké incidenty, které by byly vyvolány v Československu. Při tom se spřádají docela zločinné plány, tak na příklad objeví se i nápad, aby se zosnoval na Henleina po jeho návratu z Norimberku, aby se zosnoval na Henleina po jeho návratu z Norimberku, aby se atentát a ten by ovšem vyvolal tak ohromné pobouření, že by Německo bylo nuceno zakročít. Válečná strana spoléhá na to, že by západní mocnosti nepřispěly Československu na pomoc. Důležno se obávat toho, že ruský kancléř není dosti přesně informovan o pravých úmyslech Londýna a Paříže. Tím je naléhavější, aby zejména britská vláda promluvila tak rozhodným způsobem, že by o jejím definitivním stanovisku nemohlo být nejmenší po-

TÝDENNÍ ROZHLÁSEK

B. - Praha 4. března

Ze prý svou
vůdcovskou pochodní
povede lid k nové
zofl.

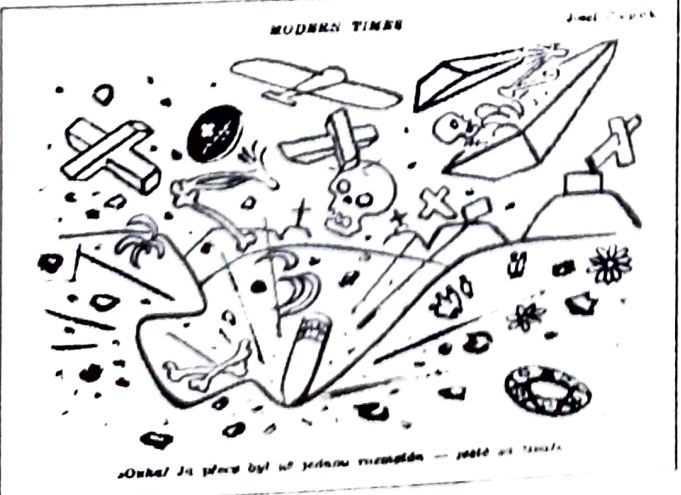
Červánky rozřaty
v tyto dni:
parlament do ruda
hořl.

Ze prý tam bylo
přespříliš
hořlavých látek skryto,
že bylo pozdě prý, i když
hasiči přijeli ctitto.

Tohle nás nemůže potrefit,
my máme parlament jiný,
v něm vládne umlíněný klid
a žádné hořlaviny.

My zdolali jsme benzín, lih
a všechno bez explose.
A z uhlí jenom prách se zdvihl
na poslanecké toze.

Ne, není co bát se tu ohničku,
žár nezmařl klidné hody.
A uzlíli ohčas líkličku

- 1 Titulní strana Lidových novin, 10. 9. 1938
- 2 J. Čapek - První třída obecné školy, kresba z r. 1938
- 3 J. Čapek - Modern times, kresba z r. 1938
- 4 Tědenní rozhlasek ze 4. 3. 1933

1
2
3

vůli i v dobrý výsledek jeho jednání. Vyslancem demokracie jej nazval ve svém úvodníku 4. srpna Jan Drda a konstatoval, že jeho „*prvotním úkolem je zachránit jednu demokracii pro svět a celý svět pro mír... Dej Bůh, aby si byl svého poslání vědom,*“ vyjádřil současně obavy takřka všech svých čtenářů.

Němci ovšem také nelenili. Snažili se Runcimana přesvědčit o své pravdě, řadou dobře organizovaných propagačních akcí v něm budili zdání oprávněnosti svých požadavků. Neměli příliš těžkou práci. Ukazovalo se totiž stále jasněji, že Runcimanovým úkolem je odvrátit hrozící konflikt, i za cenu obětování Československa dosáhnout toho, aby Británie nemusela válčit a aby Chamberlainovu kabinetu obstaral dostatek argumentů pro toto řešení.

Své úmysly však zatím pečlivě skrýval a česká veřejnost o nich neměla ani tušení. Žila posud v přesvědčení, že Runcimanova mise je jen dalším důkazem pevného odhodlání Velké Británie a Francie dostát svým závazkům a spojeneckým smlouvám. Lidové noviny, stejně jako jejich čtenáři, toto přesvědčení sdílely rovněž. Nadpisy tehdejších článků vypovídají o pevném odhodlání neustoupit nacistickému násilí a vydírání ani o píď.

Ani rozdělení, ani federalisace - Francie odhodlána hájit celistvost Československa, ujišťovaly 10. srpna.

S ČÍM MUSÍ POČÍTAT BERLÍN - KONFLIKT BY NEBYL IZOLOVÁN, hlásaly velkým písmem 28. srpna, když se situace znovu vyostřovala a misy vah se nakláněly spíše k možnosti válečného střetnutí s nacistickým Německem.

Pozornému čtenáři však nemohlo uniknout, že v řadě článků tu zřetelněji, tu skrytě, vystávala otázka, co bude, když Západ svému slovu nedostojí. Ani Hubert Ripka, ani Ferdinand Peroutka, kteří v této době do Lidových novin pravidelně psali úvodníky o nejnovějším vývoji, nemohli a snad ani nechtěli zastříti skutečnost, že západní velmoci, garantující bezpečnost Československa, jsou ve svém přístupu k Německu rozkolísané a že existuje - i když ani oni sami jí nevěřili - teoretická možnost, že Francie a Velká Británie se budou chtít s třetí říší dohodnout, třeba na úkor Československa. A že si vedoucí osobnosti Lidových novin této možnosti byly skutečně vědomy, nám ve svých vzpomínkách dosvědčuje jejich tehdejší ředitel Julius Fürth: „*V roce 1937 jsem trávil prázdniny ve Francii, kde byl korespondentem Lidovek dr. Ivo Ducháček. Při této příležitosti jsem zajel také do Londýna, kde jako dopisovatel Lidových novin pracoval dr. Jan Stránský, syn Jaroslava Stránského. S těmito dvěma mladými přáteli, neobyčejně politicky talentovanými i nezávisle myslícími novináři, jsem probral situaci na Západě. Oba se shodovali, že to sice ještě není s Československem tragické, ale nicméně*

značně nebezpečné. Naši přátelé na Západě představovali spíše morální než mocenské hodnoty. Pomocí neomezených prostředků ovlivňovala nacistická propaganda stále více veřejné mínění a podrývala pozici Československa.“¹⁰¹

A tato možnost se zvětšovala tím více, čím zřetelněji se ukazovalo, že i Runciman straní spíše sudetákům než pražské vládě. „*Bohužel, jsou stále jistí němečtí činitelé, kteří popřávají sluchu těmto extremistům (kteří chtějí zaútočit proti Československu - JP), oddávající se naději, že by Československu nepřišel na pomoc Západ, kdyby bylo napadeno. Kdyby neměli takové naděje, sotva by se německá diplomacie byla v minulých dnech v některých cizích městech dotazovala, zda by pomoc, kterou by Německo poskytlo sudetským Němcům pro jejich požadavky, směla být považována za účinnou akci,*“ konstatoval 27. srpna 1938 v úvodníku nazvaném *Odpovědnost Západu* Hubert Ripka.

Redakce proto dávala stále častěji slovo těm britským politikům, kteří se projevovali jako rozhodní odpůrci Hitlerova Německa a kteří odmítali jakoukoli možnost dohody s ním. Úvodník Viscounta Cecila, nazvaný *Zákon nad majetek*, zveřejněný 7. srpna 1938, vyjadřoval stanovisko této politické skupiny jednoznačně: „*Nikdo, ani největší bloud, nemůže tvrdit, že dnešní hranice se stanovily na věčné časy. Zásadou ovšem zůstává, že se nesmí měnit násilím. Násilí je protikladem zákona, svrchovanost zákonů je podmínkou míru a základem pokroku... Proč Evropa tak úzkostně pohlíží na německý požadavek autonomie pro sudetské území Československé republiky?... Jde tu o to, že Německo chce tuto otázku řešit vlastní silou, odpírajíc ostatním právo intervence. To by ovšem znamenalo nebezpečí pro kterýkoli evropský stát. Nedostatečně informovaní lidé v Anglii se ptají, proč by měli případně bojovat za Československo? O to však nejde! Skutečnost je taková, že dokud nebudou zákony zabezpečeny proti násilí z jakékoli strany, nebude nikdo bezpečný, nebude vzájemná důvěra, nebude možnost pokroku.*“

Jiným významným činitelem, který v Lidových novinách zveřejňoval své názory na mezinárodní situaci, byl Winston Churchill. Dne 19. srpna přinesly jeho úvodník *Německé manévry*. Reagoval v něm na nejnovější pohyby německých vojsk a doporučoval ostatním zemím „*vedle Německa*“, aby „*prováděly stejné manévry ve stejné době a (aby) z opatrnosti postavily své vojenské síly tak, aby nebyly vydány zkáze... Nedostatek obranných opatření včas by byl skutečně jen novým podnícením nekálých úmyslů...*“ Churchill vyslovoval zásadní pochybnosti o tvrzeních, že Německu nejde o útok proti Československu. Povinností této malé země ve středu Evropy je, podle jeho přesvědčení, bránit se ze všech sil a její odpor strhne k boji i ostatní.

O týden později vyslovil obdobný názor další britský politik, sir Norman Angell. Jeho úvodník, nazvaný *Kam až půjde Británie?*, byl ostrou kritikou Chamberlainova kabinetu, kritikou řady závažných ústupků totalitním režimům. Čtenáři Lidových novin přijímali podobná stanoviska a názory, zejména z úst svých spojenců, na jejichž pomoc spoléhali především, jako balzám na otevřenou ránu každodenní nejistoty. Celá česká společnost i většina Slováků a obyvatel Zakarpatské Ukrajiny stála v této době jednoznačně za svým prezidentem, dávala najevo své odhodlání bojovat a neustoupit za žádnou cenu.

Úměrně tomu, jak rostlo napětí a stupňovalo se nebezpečí německého útoku, rostlo i odhodlání bránit se za všech okolností a do posledního muže: „*Budeme se bit před Prahou na hranicích, budeme se bit za Prahou, na Labi, na Vltavě, na Karpatech, budeme se bit všude, jak to dělali Srbové a Rumuni ve válce světové,*“ napsal 31. srpna 1938 v úvodníku Nemůžeme jinak Jan Lacina. „*Kdyby už naše poslední pluky odolávaly, stále budeme silnější, stále budeme blíže vítězství, než kdybychom bez boje se pokorili a dobrovolně vzdali toho, oč nyní se bije naše politika. Podlehne-li úderům psychologické kanonády, ukážeme-li se slabší než naši otcové, zůstane na nás věčný stín přestrašených živočichů. Prozatím byl Čechoslovák příkladem odvahy a pevnosti. Povolíme-li, budou se za nás stydět přátelé, budou námi opovrhovat nepřátelé, budou nám klínout děti. Hru, kterou jsme začali, musíme dohrát se ctí, i kdyby nás polovina zůstala pod koly války.*“

Koncem srpna a počátkem září 1938 se napětí stupňovalo až na hranice snesitelnosti. Nacistické provokace nabývaly na intenzitě, československá vláda podnikala zásadní kroky k zajištění státu, ale současně i k odvrácení války, západní spojenci, přestože nikdo z nich zatím oficiálně své závazky nezpochybnil, vysílali řadu signálů a náznaků, jež vrývaly hluboké vrásky starostí do tváří všech, pro něž byla Československá republika jediným a neodmyslitelným rámcem životních osudů. Názvy zásadních článků, úvodníků a komentářů, které Lidové noviny v této době přinášely, věrně obražejí jejich náladu. *J sme připraveni*, dal 3. září název svému úvodníku Hubert Ripka; *Na krajní mezi*, pojmenoval další, zveřejněný 7. září. Stejnou tendenci mají příspěvky Ferdinanda Peroutky, rozhodným, energickým tónem jsou nesený i pravidelné vnitropolitické komentáře Jaroslava Stránského, zveřejňované každou neděli na druhé straně Lidových novin.

Avšak nejen politikové a komentátoři dávali najevo své odhodlání. Také umělci se svým dílem spontánně a jednoznačně stavěli na stranu svobody a demokracie. Za všechny část básně Olgy Scheinplugové, zveřejněné 3. září 1938 v besídce Lidových novin:

*Ah, my se přece nemusíme bát,
písněmi bojovnými odkojeni,
jen pevně stát,
jen být připraveni
a věřit, že smrt v právu - smrtí není.*

Celá republika nyní žila a dýchala vůlí k odporu, každý byl připraven přinést pro její svobodu nejvyšší obětí. Lidové noviny přinášely i praktické rady pro případ, že by k válce došlo již zítra. Dne 19. srpna například otiskly článek *Co a jak nás chrání proti účinkům leteckých pum*, doplněný návodnými obrázky. Kromě toho přinášely takřka denně v rubrice Dary na obranu státu jmenovitý seznam všech, kdož přispěli jakoukoli částkou na konto určené pro obranu republiky, a končily slovy: **VLAST VŠEM DĚKUJE!** Sledování tohoto seznamu je zajímavým studiem jednoho ze spontánních projevů ryzího vlastenectví, a to projevu velice efektivního. Přestože sbírka začala teprve počátkem června, podařilo se k 9. září shromáždit již půl miliardy korun!

Situace rychle spěla k rozřešení.

Vláda ve snaze dokázat zejména svým západním spojencům dobrou vůli vystoupila s novými návrhy na řešení situace v pohraničí. Pod tlakem objektivní nutnosti připravila program, který - pokud by sudetští Němci sledovali skutečně jen zájem spravedlnosti - musel být pro ně přijatelný. Lidové noviny o něm informovaly 10. září pod nadpisem **POSLEDNÍ SLOVO ČESKOSLOVENSKA**.

Ve stejném duchu promluvil tentýž den v rozhlase prezident republiky Edvard Beneš.

Všechny tyto projevy, stejně jako vládní návrhy, byly do značné míry reakcí na sjezd nacistické strany v Norimberku, který měl začít 12. září a který byl prodchnut nenávisí k Československu. Hlavní projev, vyhrožující Československu, měl Adolf Hitler.

Hitlerova řeč vyvolala velké pohnutí mezi Čechy a Slováky, ještě větší však mezi obyvateli Sudet. Henleinovci ji pochopili jako signál k otevřenému vystoupení proti Československu, v mnoha místech zaútočili na policejní stanice a vojenské hlídky, jinde obsazovali úřady a vyhlašovali připojení svých obcí k nacistické třetí říši.

Československá vláda reagovala rozhodně a jednoznačně.

V pohraničních oblastech vyhlásila stanné právo, obsadila je vojskem, obnovila zde klid a ty představitele Sudetoněmecké strany, kteří neuprchli za hranice, zajistila.

Veřejnost přijala vládní opatření s nadšením a Lidové noviny tlumočily jejich pocity a odhodlání k boji. Důvěra ve spojence opět vzrostla.

Celý svět odmítá Hitlerův projev - Anglie se diví Hitlerovi, napsaly 14. září 1938. *Vláda pevná -*

LIDOVÉ NOVINY

ROČ. 46. ČÍS. 477

ČTVRTEK 22. ZÁŘÍ 1938 RÁNO

• ZA 80 HALERŮ

VYTRVEJME V JEDNOTĚ!

Je známo, že anglická vláda v dorozumění s francouzskou nabídkou Hitlerovi novou úpravu hranic naší republiky, bude-li Německo ochotno spolu s Anglií, Francií a snad ještě s jinými státy novou hranice smluvně garantovati. Podrobnosti anglického návrhu jsou dosud důvěrné, ale není pochybnosti, že obě, která se nám v něm ukládá, nelze srovnati s žádnou jinou obětí, kterou tisícileté dějiny národa kdy zaznamenaly. Anglie s Francií postavily naši vládu před hotový a neodčinitelný fakt.

Naše vláda, dovolávající se svrchovanosti a územní celistvosti, jejíž obranu nám zaručoval podpis Francie na spojenecké smlouvě, a jejíž oprávněnost uznala ve známých svých projevech také nynější vláda anglická, pokusila se přiměti Francii a Anglii k změně tohoto osudného stanoviska. V noci na středu bylo jí však oficiálně oznámeno, že tento její pokus byl marný.

Vláda v noční schůzi za vedení presidenta republiky zkoumala novou, nikdy nepředvidanou situaci, měřila s generálním štábem síly, které jsou tu k jejímu zdolání a učinila rozhodnutí, jež do této chvíle nebylo uveřejněno. O jeho bolestném obsahu nás však

zprávách není už řeč o celistvosti státu, nýbrž o životních zájmech národa.

Nejbližší budoucnost teprve ukáže, vykouplí-li se anglo-francouzskou intervencí a ústupkem naší vlády aspoň mír okamžitý. Ze mír trvalý se takovým způsobem nezakládá, o tom se naše vláda nurně snažila západní Evropu přesvědčit. O vývoji nejbližším rozhodne tedy Godesberg. O vývoji dalším rozhodne Prozřetelost, v jejímž úřadu je osud všech lidí a národů.

O tom, co se stalo a stane, nebude snadno dosáhnout jednotného mínění v českých a slovenských řadách. Moudří budou souditi teprve pak, až budou informováni, za jakých okolností vláda musila rozhodovati. Rozhodla jednomyslně a v souhlasu s presidentem republiky.

V této chvíli, kdy sice nevíme, zda nás stihne ztráta míru nebo ztráta ještě bolestnější, víme za to, že nebezpečí to i ono nám přikazuje, abychom nedopustili vnitřní národní rozvat a rozklad. Všichni nás mohou zradit a všechno nám mohou vzít, národ se zotaví a znova zvedne, nevzdá-li se vědomí své celistvosti vnitřní. Děi se co děi, musíme vytrvat v jednotě, musíme zůstat

LIDOVÉ NOVINY

ROČ. 46. ČÍS. 482

SOBOTA 24. ZÁŘÍ 1938 K POLEDNI

ZA 40 HALERŮ

PRAŽSKÝ ROZHLASEK

B - Praha 21. září

ROZKAZ K MOBILISACI

Úř. - Praha 24. září
občané!

President republiky nařídil podle pa-

Tato ustanovení platí obdobně i pro jízdu státními autobusy. Nikdo se však nesmí na ně spoléhat (nedostatek místa, nedodržení předpisů), ale každý se musí snáti do-
ních podniků nebo leteckých korporací a soukromníků jsou zakázány. Je zakázáno uvážlivost jakékoliv správy o vojsku a jeho pohybech.

Pro to, co správně jako proud,

LIDOVÉ NOVINY

Roč. 46. Čís. 493

Sobota 1. října 1938 ráno

• ZA 80 HALERŮ

USTOUPILI JSME PŘESILE

Úř. - Praha 30. září

Vláda republiky konala dnes o 12. hodině polední schůzi za před-
sednictvím presidenta republiky na hradech pražských. V této schůzi

a zkoumáním všech našeho vyhovět doporučení, jež jí byla tlumožena vládou francouzskou a britskou, a s plným vědomím historické odpovědnosti odhodlala se československá vláda s plným

Spojenci připraveni. pokračovaly v poledním vydání téhož dne. **Demokracie rozhodnuty neustoupit nátlaku - britská Válečná rada zasedala - devět desítn světa s námi!**

Všechno se zdálo tak jasné!

Budoucnost sice naháněla strach, ale lidé věřili, že jsou v právu, že mají prezidenta, který neustoupí, a že za nimi stojí spojenci, na něž se lze spolehnout.

„Útočník bude zničen!“ napsal do Lidových novin 15. září Winston Churchill v dalším ze svých úvodníků. „Ve chvíli, kdy bude vystřelena první rána a kdy se německé vojsko pokusí překročit československé hranice, změní se celá scéna a bouře rozhořčení vybuchne ve svobodných národech světa, které nevyhlásí nic menšího než křížovou výpravu proti útočníku. Pracujícím masám každé země neznámá slovo Československo... nic menšího než slovo sebezáchova. Věřím tedy, že dosáhnou-li úklady, které se nyní tak nemilosrdně hodinu za hodinou objevují, svého utajeného vrcholu, octne se nacistické Německo ve světové válce, svou povahou naprosto nelítostné.“

Avšak politické kruhy, které byly v Londýně u moci a vůči nimž stál Churchill v opozici, měly na situaci jiný názor. Zoufale se bránily myšlenky na válku s Německem a československá neústupnost a odhodlání bojovat jim komplikovaly život. Proto předseda britské vlády Neville Chamberlain, který 16. září jednal osobně o řešení situace s Hitlerem v Berchtesgadenu, podnikl ještě jeden pokus. Na 18. září svolal do Londýna schůzku představitelů britské a francouzské politiky, na níž se měli poradit o dalším postupu v československé krizi.

Bohužel, v jejím průběhu se stále výrazněji projevovat nový rys, na nějž ve stejný den v Lidových novinách upozornil Ferdinand Peroutka: „Uvědomme si, jak velice se v posledních měsících změnila povaha československé otázky. Byvší dlouhou otázkou vnitřní, změnila se pojednou i formálně v otázku mezinárodní, o které pojednávají pokládají i státníci v jiných zemích za své právo.“^{11/} Skutečně, Chamberlain na tomto posledním jednání vystoupil - bez vědomí a souhlasu československé vlády - s návrhem, aby se Německo uspokojilo tím, že by obdrželo alespoň některé části českého pohraničí, v nichž převažuje německé osídlení.

Předseda československé vlády Milan Hodža ještě téhož dne v rozhlasovém projevu podobné snahy odmítl.

Souběžně s publikováním jeho projevu bylo oznámeno, že mimořádná opatření zavedená v pohraničí nabývají na dobu tří měsíců platnosti v celém státě. Nešlo o opatření samoučelná, schylovalo se k bojů. Veřejnost s úžasem, ale i zklamáním a obavami četla ve stejném čísle novin informace o Chamberlainově návrhu. „Nepřijatelné,“ nade-

psal Hubert Ripka 20. září svůj úvodník, v němž londýnská jednání komentoval a doplňoval dalšími informacemi. „Ať se uvažuje jakkoli o tomto návrhu, je jasné, že žádná československá vláda nemůže jej přijat...“

Prvotní ohromení a zklamání se pozvolna měnilo v pobouření a hněv. „Jsme pevní!“ konstatovaly Lidové noviny 20. září 1938 v poledne - a ti, kdož počítají se slabostí československého lidu, poznají brzy svůj omyl.

Lidové noviny přinášely řadu příspěvků, odmítajících přístup západních spojenců. Karel Kapoun reagoval básní Hranice Československa, která byla otištěna ve stejný den. Emanuel Moravec - Stanislav Yester publikoval 21. září rozhořčený úvodník, nazvaný **Ústup k nástupu?** „Z cizího se dobře rozdává. To bychom měli připomenout velmi důrazně do všech stran. My jsme plnili věrně a nezištně spojenecké smlouvy. Na těchto smlouvách byla budována naše strategie. Když jsme je podepisovali, vystupovali jsme jako stát s **posvátnými hranicemi**. Tehdy nikdo z našich přátel nedával do smlouvy žádnou výhradu, žádný žvanec pro vlka, který má být na chvíli zastaven a nasycen. Jakmile by se však vycházelo z představ, že Československo bude nejlepším spojencem, až když je ustrašená Evropa zmrzačí a učiní je odporu a spojenectví neschopným, pak se s námi hrála nečistá a podlá hra.“

Člověku se nechce věřit, že ta prozíravá, pravdivá slova napsal Emanuel Moravec. Lze už zde, ve zhrzené lásce k Francii a Velké Británii, ve zklamání spojenci, jimž bezvýhradně věřil, hledat kořeny jeho pozdější zrady?

Anglie a Francie však nevěřily, že ke konfliktu s Německem kdy dojde, a jejich státníci byli přesvědčeni, že obětováním Československa se s Hitlerem snáze dohodnou. Proto také iniciovali v noci z 20. na 21. září demarši u prezidenta Beneše a snažili se jej pohnout k ústupnosti konstatováním, že by „Francie a Velká Británie nemohly poskytnouti pomoc proti útoku Německa, k němuž by došlo, jestliže Československo ihned nedá zásadní souhlas k odstoupení území s německým obyvatelstvem říši“.^{12/}

Beneš, který ještě před pár dny vyzýval své spoluobčany ke statečnosti, neústupnosti a obětí, teď pojednou konstatoval, že nemohl „jinak než přijmout návrh obou velmocí za základ dalšího postupu. Nic jiného nezbyvalo, protože jsme zde stáli sami!“ Vláda, která se neprodleně sešla, se s jeho stanoviskem ztotožnila.

Občané, ještě před několika hodinami žijící odhodláním bránit republiku i za cenu svého vlastního života i životů svých blízkých, teď ohromeně četli, že v posledních zprávách není už řeč o celistvosti státu, nýbrž o životních zájmech národa... Po-

drobnosti rozbití Československa měl Chamberlain dohodnout s Hitlerem v Godesbergu, kam odjel 22. září.

Téhož dne však došlo k nečekanému zvratu. Godesbergská jednání pro Hitlerovu neústupnost ztroskotala a také prezident Beneš své stanovisko změnil. Ve čtvrtek 23. září 1938 v 19 hodin promluvil znovu do rozhlasu. „*Hlasem silným, pevným a naprosto odhodlaným,*“ jak jej charakterizovaly Lidové noviny, řekl: „*Události, které prožíváme, jsou významu dějinného. Celá Evropa, celý svět prodělává velikou proměnu. Nejde jen o nás. To se jen zdá, že naše otázka a její nynější bolestný ráz je něco samo o sobě. Jinde budou to mít v jiných formách a prožijeme ještě mnoho pohnutých chvil, nežli bude v tomto světadíle na dlouho zase mír a pokoj ...*“^{13/}

Ve stejný den také přijal Beneš demisi vlády Milana Hodži a jmenoval vládu novou, vládu obrany státu, v jejímž čele stál armádní generál - bývalý legionář a hrdina od Zborova - Jan Syrový. A 24. září vydal rozkaz k mobilizaci československé branné moci.

VŠICHNI JSME NA SVÝCH MÍSTECH! reagovaly nadšeně Lidové noviny na změněnou situaci. Také nejnovější Bassův rozhlásek vyjadřoval mínění všech: „*Beze slov mluví matka zem - syn matce porozumí,*“ zakončil jej.

Přestože vyhlášení mobilizace znamenalo, že válka je již na dosah ruky, dýchali teď všichni volněji a radostněji. Jako by si znovu uvědomili pravdivost úvodníku Lidových novin z posledního srpna: „*Vzdáme-li se bez boje,*“ napsal tehdy Jan Lacina, „*budou se za nás stydět přátelé, budou námi opovrhovat nepřátelé, budou nám klnout děti!*“ Vojáci odcházeli ke svým útvarům spořádaně a s nadšením. Lidové noviny s radostí přinášely optimistické zprávy: *Budeme se bránit - Rukuje se s nadšením - Anglie rozhodnuta pro válku - Jugoslaviie a Rumunsko splní své závazky - Naši Němci plní své občanské povinnosti.*

Tento spontánní optimismus, který Lidové noviny na svých stránkách tlumočily, však neměl dlouhého trvání. Již ve čtvrtek 29. září musely přinést jiné zprávy: *Poslední pokus: schůzka čtyř - Dnes budou v Mnichově jednat Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini.* Redaktoři Lidových novin si uvědomo-

Karikatura reagující na zákaz veřejných shromáždění, vydaný v důsledku válečného nebezpečí, nakreslená v redakčním „cancbuchu“ Lidových novin dne 13. 9. 1938

vali, jaké nebezpečí z nového jednání vyplývá, a netajili se tím: „*Mnichovská schůzka znamená, že čtyři evropské velmoci berou vedení věci samy do rukou... Jestliže se nedohodnou, nemůže být výsledek jiný než válka. Jejich dohoda naproti tomu může uložit nové těžké oběti Československu. Situace je tedy v každém případě vysoce kritická...*“^{14/}

Nové jednání o budoucnosti Československa bez účasti jeho zástupců znamenalo po euforii předchozích dnů a hodin velké zklamání. Lidé jako

by tušili dopředu, jak dopadne. Jako by už ani nepočítali s tím, že by se republika mohla bránit sama, bez ohledu na chování spojenců a bez ohledu na oběti, jen proto aby si zachránila čest! Ukazuje to i výše uvedená zpráva Lidových novin: buď válka velmocí, nebo nové těžké oběti Československa. Nic mezi tím. Jen Eduard Bass napsal v pátek 30. září ve svém úvodníku nazvaném *Věc velmocí a věc naše* jasně: „*Nevíme, jak se velmoci rozhodnou. Ať tak, ať onak, poslední slovo o Československu má československý lid.*“

Byl však zřejmý jediný, kdo si to myslel.

Smlouva o zmrzačení Československa byla totiž podepsána již předešlé noci a počítala s tím, že Německo začne naše pohraničí obsazovat hned 1. října. Československá vláda, která měla dohodu rozhořčeně odmítnout, se tentýž den v poledne rozešla s přijetím kapitulace.

„*Byla to rána, kterou jsme vlastně už čekali - ne snad všichni; ale ti, kdo se dívali věcem a poměrům mimo nás do tváře, ji už po týdny viděli dopadat. Nyní dopadla,*“ mohl druhého dne, 1. října 1938, už jen zdrceně konstatovat Karel Čapek. „*A my pod jejím úderem nesmíme padnout na kolena... Rána dopadla: přijali jsme ji se zařatými zuby, ale naříkat nebudeme.*“^{15/}

Lidové noviny stejně jako ostatní denní tisk musely 1. října 1938 svým čtenářům oznámit pravý opak toho, co jim sdělovaly po všechny předchozí dny: dosavadní spojenci Československa - Anglie a Francie, na nichž naše bezpečnost stála, zradily a všechny platné smlouvy hodily za hlavu. Musely také napsat, že pan prezident, který „*nikdy v životě neměl strachu*“ a naopak měl „*nezlomnou víru v náš stát a jeho skvělou armádu*“, se diktátu podvolil a stejně jako „*vláda národní obrany*“ kapituloval a bez boje vydal republiku nepříteli.